

L'HISTORIADOR RAFAEL TASIS. UNA APROXIMACIÓ

ENRIC PUJOL

Universitat Autònoma de Barcelona

1. PLANTEJAMENT INICIAL

El plantejament bàsic d'aquest escrit és el d'evidenciar que Rafael Tasis ha de ser considerat com un historiador pròpiament dit, amb tots els ets i uts. La seva obra historiogràfica, com s'intentarà demostrar aquí, va ser ben notable; però allò més rellevant encara és el fet que la dimensió històrica impregnés gairebé la totalitat de la seva producció escrita. Afectà, per tant, els diferents gèneres literaris que conreà i també la major part de la seva actuació cultural i política. Una anàlisi minuciosa d'aquesta dimensió històrica i historiogràfica, donada l'amplitud de l'obra escrita i de la seva actuació personal, mereixeria un estudi més extens i aprofundit, raó per la qual entenem aquest com una primera aproximació.

Tasis, doncs, mereix, sens dubte, ser tractat com un historiador *tout court*. Però on cal situar-lo? En quin dels grans corrents que configuraren la historiografia catalana del segle xx? Crec que és fora de dubte que caldria incloure'l en el bloc dels historiadors republicans progressistes i d'esquerres que, formats sota la dictadura de Primo de Rivera, emergiren a principis dels anys trenta i que donaren suport a la Generalitat republicana fins i tot en els moments més difícils de la guerra civil del 1936-1939. Un grup que tingué com a característiques principals la defensa de la catalanitat, una visió històrica progressista i l'escrupolositat científica com a principi bàsic. Trencaren amb tota concepció cultural elitista i advocaren en favor de l'educació de masses (combinaren l'alta investigació i la divulgació generalitzada); estudiaren els sobirans, però no per cap velleïtat monarquista, sinó en la seva qualitat de caps visibles d'un poble, d'una nació; valoraren els elements democràtics de la història autòctona no com a nostàlgia ro-

màntica, sinó com a projecció en el passat dels seus ideals immediats; i defensaren aferrissadament la necessitat que els historiadors i els intel·lectuals en general es comprometessin amb el seu poble (PUJOL 2003: 149). Aquest horitzó historiogràfic renovat anà acompanyat també de noves vies d'interpretació, de nous plantejaments i de noves temàtiques d'estudi. Entre les principals figures, caldria esmentar Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Rahola, Jordi Rubió i Balaguer, Ramon d'Alòs-Moner, Carles Pi Sunyer, Josep M. Batista i Roca, Alexandre Deulofeu o Artur Bladé i Desumvila.

És coneguda la pertinença de Tasis a Acció Catalana i això encara en facilita més la inclusió en el grup d'historiadors esmentat, ja que alguns dels més significatius feien també part d'aquest partit, com Nicolau d'Olwer (que n'era un destacat dirigent), Ramon d'Alòs-Moner o Ferran Soldevila. La majoria de característiques que hem atribuït al grup són perfectament aplicables a Tasis i, sobretot, el principal tret comú de tots els components que abans apuntàvem: la defensa de la institucionalització política i cultural feta per la Generalitat de l'etapa republicana. Una defensa que es revelà gens fàcil en l'etapa de guerra i que comportà per a molts l'exili i la incorporació a la resistència contra la dictadura franquista, com fou també el seu cas.

Un darrer argument sobre la seva condició d'historiador: el reconeixement com a tal per part dels seus col·legues, més enllà de l'acord o de la valoració que li van fer com a professional. En aquest reconeixement fou clau la figura de Ferran Soldevila, amic i mestre, que inicialment exercí una funció d'autèntic «padrinatge».

2. UNA PETITA DIGRESSIÓ

Abans de veure amb més detall com es concretà tot plegat en el conjunt de l'obra de Tasis, deixeu-me fer una petita digressió sobre per què la història es convertí en una eina bàsica de la reconstrucció nacional contemporània. De fet, la història fou la font de legitimació (política) de tot el moviment cultural de recuperació nacional de la contemporaneïtat (ja d'ençà de la Renaixença) i també del mateix ca-

talanisme polític des del seu origen (PUJOL 2015). Tingué un pes decisiu al costat de l'argumentació de caràcter lingüístico-cultural. Aquesta funció es perllongà també al llarg de tot el segle xx (i encara ara ho és), per més que aleshores ja s'aconseguissin unes institucions polítiques pròpies (Mancomunitat de Catalunya i Generalitat republicana) que permeteren que, amb l'argumentació històrica i lingüística, emergís també una legitimitat jurídica i política.

Aquesta darrera legitimitat jurídic-política, però, ben aviat mostrà les seves limitacions. La guerra civil n'evidencià la precarietat i el franquisme anorrea, senzillament, tot l'entramat polític català que tant havia costat construir al llarg del primer terç del segle xx. Amb la dictadura del general Franco, la història i l'explicació lingüístico-cultural prengueren un nou protagonisme. La divulgació i la recerca històriques es convertiren aleshores en un front de combat de primera línia. Recordem que el cantant Raimon, als anys seixanta i primers setanta, cantava allò de «ens amaguen la història i diuen que no en tenim, que la nostra és la d'ells». No ha de sobtar que, en aquest context, Tasis es convertís també en un historiador. I que la dimensió històrica impregnés el conjunt de la seva obra.

3. LA DIMENSÍO HISTÒRICA EN L'OBRA LITERÀRIA DE FICCIÓ

A l'hora d'analitzar la dimensió històrica que conté la literatura de ficció de Rafael Tasis (la novel·la, els contes i les peces teatrals), hi veiem una atenció preferent per la història més contemporània, precisament la que el règim dictatorial va pretendre negar. En espera de fer una anàlisi més aprofundida en el futur, aquí només apuntarem uns pocs exemples ben significatius, un de cadascun dels tres gèneres esmentats.

Una de les mostres més aclaridores de la relació entre novel·la i història és la novel·la *Tres* (TASIS 1962 i 1966). Fou segurament la més ambiciosa i reeixida de les que va escriure. Conté també molts elements autobiogràfics i, sens dubte, intenta ser una mena de retrat generacional a partir dels tres protagonistes de l'obra. Va ser redactada el 1944 a París, al llarg de tres mesos «sense dubtes ni marrades», com va dir el mateix autor (TASIS 1966: 10). Guanyadora del premi Cata-

lònia (Mèxic) el 1953, és com una vasta crònica que comença a les darreries de la Primera Guerra Mundial i arriba fins a la guerra civil del 1936-1939 per mitjà de la vida de tres amics. L'aventura i la història personal dels protagonistes es barregen amb la història col·lectiva d'aquells anys. El mateix Tasis en el pròleg explica quin va ser el motor que el va dur a escriure-la: «Probablement, tant com la necessitat de trobar una porta de sortida a les inquietuds incessants que eren la meua existència [...], hi havia en aquell afanyós escriure meu un deler d'examinar les causes que havien conduït a aquella situació en la qual jo, i com jo tants altres milers de compatriotes, exiliats o dintre de la nostra terra, ens trobàvem» (TASIS 1966: 9). Comprendre, doncs, el perquè de la història pròpia viscuda era un propòsit fonamental de la novel·la. No és un exponent evident del que ara en diem «egohistòria» i que hauria de ser la pretensió de qualsevol historiador que volgués merèixer aquest nom?

Un altre exemple molt clar de la fecunda relació entre literatura i història en la producció tasiana és el conte breu «Dos hereus» (TASIS 1992). La temàtica també fa referència a la guerra civil del 1936-1939 i, més concretament, a l'impacte del procés revolucionari desfermat a l'inici (en aquest cas, en un petit nucli rural). Els protagonistes, en Cristòfol i en Pere, dos cosins, tots dos són hereus. L'un era el representant de les forces d'ordre i, l'altre, era el díscol, el republicà (lerrouxista). Tots dos seran víctimes d'un escamot revolucionari que es dirigeix al front. Un tema espinós, sobretot per als qui havien fet costat al bàndol republicà, que Tasis sap tractar amb molt de coneixement de causa i que evidencia que, en la reconstrucció de la història recent, era dels partidaris de poder parlar de tot, sens tabús.

Com a darrer exponent, una peça teatral (amb força similitud amb el conte que acabem de considerar): *Un home entre herois*, que fou estrenada a ciutat de Mèxic, en una única representació, com havia explicat Avellí Artís-Gener, *Tísner* (TASIS 1992). Aquest és l'argument, segons les paraules d'Artís-Gener:

En una masia francesa on ja tenen refugiat un jueu alemany que la Gestapo cerca aferrissadament, han aollit un paracaigudista anglès i el tenen amagat a les golfes. La Gestapo assetja la casa i no para d'efectu-

ar-hi registres i el paper definitivament salvador del pilot caigut és assumit per aquell jueu vell, que es lliura als alemanys per tal d'apaivagar llur recerca. És ell, l'home entre els herois.

En aquest cas, el marc és el de la Segona Guerra Mundial, un conflicte que afectà directament molts exiliats catalans que tingueren com a terra d'acollida els països que participaren en aquella contesa.

I, encara, en aquesta consideració sobre la dimensió històrica en la seva obra de ficció, caldria fer una breu referència al paper de la història, no com el context en què es desenvolupa l'acció, sinó com a font d'inspiració literària: la història presa com a erudició. Aquest seria el cas de *La Bíblia valenciana*. El coneixement sobre aquesta traducció li serveix per a donar un gruix erudit a una trama que hem d'englobar en el gènere de la novel·la negra. I cal reconèixer que l'esmentada Bíblia té una base històrica i un rerefons de misteri i de mite més interessant que no una inventada i inversemblant estatueta originària de Malta que és la base de la trama d'*El falcó maltès*, de Dashiell Hammet (independentment de la vàlua i la popularitat literàries d'una i altra obra).

4. ELS EGODOCUMENTS

Al costat de la producció de ficció, no es pot deixar de considerar també el que podem qualificar d'egodocuments, que de fet constitueixen, ells mateixos, una font històrica de primera magnitud. En aquest sentit, cal esmentar en primer lloc *Les presons dels altres* (TASIS 1990). El llibre narra la seva experiència com a «escarceller d'ocasió», segons les seves paraules (en realitat, director general de Serveis Correccionals i de Readaptació de la Generalitat de Catalunya). Una funció assumida per coherència amb la seva màxima de «voluntat de servei» i per amistat amb el conseller Pere Bosch Gimpera i al subsecretari Eduard Ragasol. En el pròleg, Albert Manent en féu aquesta valoració:

Les presons dels altres és un llibre viu, sincer, de confessió personal, escrit sens dubte directament a màquina. Tasis no s'està de condemnar-hi allò que creu condemnable, com els camps de treball dels Omells

de Na Gaia. *Les presons dels altres* és un dels pocs testimonis de primera mà en la nostra llengua sobre un aspecte ben concret de la reraguarda durant la guerra civil. D'ací el seu valor extraordinari de document. (TASIS 1990: 9)

Això darrer explica que l'edició estigués enriquida amb notes històriques de Josep Benet i un voluminós apèndix documental. Per la temàtica abordada, va ser un títol impubliable durant molts anys, raó per la qual no va sortir fins al 1990, gairebé cinquanta anys després de la redacció a l'exili (data que podem saber perquè al final del manuscrit consta: «París, agost del 1941»).

Dins d'aquest mateix apartat, caldria incloure-hi altres escrits similars, com el *Diari íntim* (no editat fins al 2011), centrat en l'etapa de preguerra, i unes *Memòries d'exili* que sembla que, donades a un editor per a la publicació, es van perdre.¹

Una consideració a part mereix tot l'immens bloc de la seva correspondència, l'estudi i la publicació de la qual tot just fa poc que s'ha iniciat i que, per tant, es troba «en construcció». Es tracta d'una documentació d'un altíssim interès; no en va, el coneixement d'aquesta mena de documents sempre obre noves perspectives sobre l'actuació cultural i política d'un autor, sovint, insospitades. Recentment, s'han publicat aquests volums: *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera* (CAMPS 2010), *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis* (CALDERS 2012) i *Estrictament confidencial* (TARRADELLAS & TASIS 2014). Esperem que ben aviat es pugui ampliar la nòmina de títols.

1. L'informador d'aquesta notícia ha estat l'escriptor i editor Manuel Costa-Pau, que aleshores treballava per a l'editorial Alfaguara i que va participar personalment en aquell tracte. Segons ell, era un projecte editorial que prenia com a base algunes cartes reals de Tasis escrites a diferents corresponents durant aquella etapa de la seva vida.

5. LES MONOGRAFIES HISTÒRIQUES

A l'hora d'analitzar la producció més pròpiament historiogràfica de Rafael Tasis, cal considerar, en primer lloc, les monografies històriques, fruit d'un intens treball de recerca. En aquest bloc, hi prenen un relleu especial els dos estudis que va dedicar a Pere el Cerimoniós, publicats ambdós el 1954.

Sembla que va ser la lectura de la crònica de Pere el Cerimoniós el que el va dur a redactar un primer llibre sobre aquest rei, *La vida del rei en Pere III* (1954), segons Ferran Soldevila apuntava en el pròleg del mateix volum. Per dur a terme aquest primer treball, prou laboriós i complicat, a part del suport de Soldevila, Tasis va poder comptar amb un amic i mentor (un historiador de prestigi) que l'ajudà i del qual només diu les inicials en la dedicatòria que obre el volum: «A L.N.O., que m'encoratjà a escriure aquest llibre i volgué corregir-ne els errors». Les inicials a penes dissimulen el nom: Lluís Nicolau d'Olwer, un dels cap de brot del grup d'historiadors al qual alludíem al principi, que malauradament no va poder retornar mai al país i que morí a l'exili, a Mèxic, el 1961.

L'estudi de Tasis va ser començat a l'exili, al final del 1942. El va completar després del retorn i el presentà, el 1949, a un dels concursos de l'Institut d'Estudis Catalans, en el qual fou premiat. Arran de la publicació, Soldevila afirmà: «Des d'aquella obra, Tasis i Marca fou considerat com un historiador amb qui es podia comptar» (SOLDEVILA 1967). I això perquè, com reconeixia el mateix Soldevila, «el regnat de Pere el Cerimoniós és alhora un dels més llargs i un dels més deficientment estudiats de la nostra història».

La bona acollida rebuda féu possible que tornés a abordar aquest regnat el mateix any 1954 per a la col·lecció «Biografies Catalanes», dirigida per Jaume Vicens Vives. El títol d'aquesta segona incursió fou *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, ja que en la part final va incloure també, com indica el títol, el regnat de Joan I i el de Martí l'Humà. Cal dir, però, que Tasis va haver d'entomar aquest encàrrec perquè un altre especialista, Ramon Gubern, no va poder assumir-lo. De fet, el director de la col·lecció se'n va doldre, en una carta, del 29 d'agost de 1957 a Josep Ferrater i Mora, que no deixava gaire bé Tasis: «De mo-

ment us faig enviar *Els capitans generals* de Mercader i *Pere el Cerimoniós*, de Tasis [...]. L'obra d'en Tasis és molt més fluixa. Però un tal Govern, deixeble meu, i dels intel·ligents, que la tenia compromesa, va renunciar-hi després d'una estada de dos anys a Anglaterra» (VICENS VIVES 1994). Convé remarcar, però, que si la va incloure a les *Biografies Catalanes* era perquè complia uns mínims de rigor i dignitat, que Vicens solia posar sempre en uns nivells molt alts.

Malgrat aquestes circumstàncies i reticències, el llibre suposà la consagració de Rafael Tasis com a historiador. Com Soldevila asseynalà: «Acabat d'arribar, com aquell qui diu, a la palestra, el seu nom apareixia al costat dels millors especialistes de la nostra història, en pla d'igualtat, en una col·lecció d'alta solvència. I no sols era la consagració, sinó que era també el compromís i estímul. Tasis i Marca podria seguir essent literat, però ja no podia deixar de ser historiador» (SOLDEVILA 1966).

L'estudi que en la part final de l'obra va fer sobre Joan I segurament l'esperonà a aprofundir en l'anàlisi del seu regnat i a esdevenir finalment el biògraf del monarca, del qual no hi havia pràcticament monografies extenses en aquells moments. Així, sorgí el llibre *Joan I, rei, caçador i músic* (1959), que comptà amb un pròleg d'un altre historiador destacat, J. Ernest Martínez Ferrando, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Amb aquest treball, segons Soldevila, Tasis arribava a la maduresa com a historiador: «la nova obra marcava un pas més, decisiu, cap a la integració de l'autor dins el cercle dels mètodes historiogràfics i de la reconstrucció històrica. En *La vida del rei en Pere III*, el literat encara aconseguia alguna vegada (rara vegada, val a dir-ho) imposar-se a l'historiador; en el Joan I, el literat se cenyia estrictament a la seva missió de vivificar la Història» (SOLDEVILA 1966). I més endavant, per evidenciar el bons resultats obtinguts per Tasis en aquest estudi, el mateix Soldevila afirmava: «Les revistes especialitzades, alguna de tan severa (generalment) en les seves crítiques com l'*Índice Histórico Español* tractaven l'obra amb tota deferència. L'historiador podia seguir endavant» (SOLDEVILA 1966).

6. ELS ESTUDIS SOBRE LA PREMSA I SOBRE L'EXILI DEL 1936-1939

A part de les monografies erudites centrades en els reis catalans que ja hem esmentat, l'aportació historiogràfica de Rafael Tasis es revela molt valuosa sobretot en dos àmbits que, en el seu temps, eren molt poc conreats: la història de la premsa i la història de l'exili català del 1936-1939. De fet, cal considerar-lo com un veritable pioner en aquests camps temàtics.

Tasis fou el coautor d'una monumental *Història de la premsa catalana* (1966), publicada en dos gruixuts volums, conjuntament amb Joan Torrent i Martínez, col·leccionista i gran especialista en el tema, que ja havia donat a conèixer *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937* (1937). De fet, és l'obra històrica que més popularitat li proveí, ja que fou una guia imprescindible per als estudiosos del tema durant molts anys i es convertí en un títol de referència (que tothom coneixia, més que pel títol, pels cognoms dels dos autors: el «Tasis i Torrent»).

Certament, en l'etapa de preguerra, ja s'havia començat a estudiar seriosament la història de la premsa catalana (especialment en la dècada dels trenta) i, en aquest sentit, cal esmentar els treballs de Joan Givanel, Lluís Bertran i Pijoan, Josep M. Miquel i Vergés i el mateix Joan Torrent (TAVERA 2003). La guerra suposà, com en tants altres àmbits, una ruptura brutal. Calia recuperar la feina feta, completar-la i ampliar-la, però sobretot calia treure aquests estudis de la cleda erudita i acadèmica i oferir-los a un públic culte més ampli. Aquesta fou la gran aportació del llibre de Tasis i Torrent: una gegantina recopilació de dades, organitzada de manera sistemàtica (cosa que en facilitava la consulta), referida a la premsa en català publicada durant més de tres-cents anys, del 1640 al 1965.

Encara avui, els editors del *Catàleg històric general de la premsa en català* diuen de l'obra: «La *Història de la premsa catalana* de Joan Torrent i Rafael Tasis, tot i que no està concebuda com un catàleg [...], és molt interessant per a la recerca a Catalunya, ja que abraça el període posterior a 1925, on acaba Givanel, i aporta articles descriptius i valoratius de molt interès pel que fa a la comprensió de la importància i significació de les publicacions» (GUILLAMET & MAURI 2015).

L'aportació de Tasis pel que fa al coneixement de l'exili desfermat per la guerra civil del 1936-1939 i la victòria franquista també ha de ser considerada de primeríssim ordre. No podem oblidar la seva implicació directa en aquest episodi històric. Ell mateix fou un dels exiliats del 1939 a la república francesa, que no va poder retornar fins al 1948. La pròpia vivència li va permetre parlar amb coneixement de causa del fet i emprendre una reflexió aprofundida sobre la situació i la significació d'aquella expatriació, que en bona part va recollir a «Carta a un exiliat» i a altres escrits. Aquesta carta era en realitat un assaig, datat el 1965, en què defensava la necessitat del retorn: «Cada català que retorna a la pàtria és [...] un reforç en la tasca que cada dia ens cal dur a terme, un nou constructor de la Catalunya del demà, a base dels materials de què avui disposem i sense oblidar les experiències d'ahir» (TASIS 2012: 232-233). El text no va ser publicat fins al 2012. Sabem, però, que fou polèmic entre la comunitat d'exiliats i motivà una discussió epistolar amb el president de la Generalitat de Catalunya, aleshores a l'exili, Josep Tarradellas. S'han editat darrerament les cartes que s'intercanviaren (TARRADELLAS & TASIS 2014). El 2 de gener de 1966 Tasis li explicava la intenció de publicar l'assaig, li reproduïa el fragment inicial sobre el propòsit de l'escrit i li n'adjuntava un esquema: «M'ha semblat que us interessaria de conèixer l'esquema projectat d'aquest llibre, i us l'adjunto, tot i sabent que, un cop estigui escrit, si és que arribo a acabar-lo, el seu contingut pot ésser molt diferent del que preveia en començar-lo —però les idees seran les mateixes, bàsicament» (TARRADELLAS & TASIS 2014: 217-218). La rèplica de Tarradellas fou una llarga carta que va tardar gairebé tres mesos a escriure (és datada el 26 de gener de 1966). L'advertia que «correu el perill de desviar-vos de la línia de pensament en la qual, durant prop de mig segle, els catalans han lluitat per tal de no allunyar-se'n» (TARRADELLAS & TASIS 2014: 226). I hi afegia:

Dieu que els exiliats han comès errors. Tothom n'ha comès! I els que no són exiliats també! El que ha passat en aquests darrers vint-i-cinc anys és prou important, descoratjador i entusiasmant perquè —em sembla— no hi pugui haver ningú que critiqui el que han fet els uns o han deixat de fer els altres; ni la posició dels que varen creure que te-

nien de restar al país, ni la dels que en sortiren, ni la d'aquells que hi han tornat. (TARRADELLAS & TASIS 2014: 228)

La carta de Tarradellas fou una de les més llegides, de les que circularen en la clandestinitat, perquè també hi criticava obertament, i durament, Òmnium Cultural i destacats dirigents com Claudi Ametlla. Malgrat la reprovació de Tarradellas, és molt possible que Tasis hagués publicat l'assaig, però la mort sobtada, aquell mateix 1966, li va impedir d'acabar l'obra.

Enllà de consideracions d'estratègia política, la reflexió de Tasis sobre l'exili va ser aprofundida i per això en va saber valorar la significació i la importància. Fou molt conscient de la necessitat de preservar l'immens llegat que constituïa tot allò que els exiliats havien fet i feien en els diferents països d'acollida. A la pràctica, Tasis va esdevenir el «cònsol dels exiliats» a l'interior, segons la definició del seu amic i seguidor Albert Manent (2008: 203). El terme utilitzat per Manent és molt encertat; no en va fou el principal continuador, en aquesta funció, de la tasca empresa per Tasis. En una entrevista del 2003, Manent explicà quina fou la relació que tingueren:

Ens vèiem tres cops per setmana a la seva botiga del final de la Rambla. Ja el 1952 li comprava la revista *Pont Blau* (dirigida per Vicenç Riera Llorca, editada a Mèxic, i que tenia com a objectiu contactar els nuclis culturals de l'exili amb els de l'interior), que ell rebia des de França. Tasis n'era un col·laborador destacat, ja que feia de corresponsal a l'interior. Solia utilitzar el pseudònim de *Blanquerna*. Així, gràcies a les seves cròniques, ens podíem assabentar com havia anat, per exemple, la Nit de Sant Llúcia. (PUJOL 2003: 228)

En aquella mateixa ocasió, Manent també comentava com i quan es produí el relleu en aquesta feina de «cònsol dels exiliats»: «Va ser arran de la seva mort el 1966. Ho vaig haver de fer gairebé per força, ja que algú havia de fer aquest paper bàsic de relligament dels dos mons culturals» (PUJOL 2003: 228).

De fet, no era altre l'objectiu de l'actuació de Tasis: relligar exili i interior, de manera que, en el futur, es pogués escriure una història conjunta, que no sacrificués o marginés els exiliats i llur aportació (un

risc encara avui ben real). En aquest sentit, desplegà una gran activitat: des d'articles per a la premsa d'exili fins a la difusió de les publicacions de l'exili a l'interior. Alguns d'aquests articles ja s'han publicat, com els que integren *Les raons de l'exili* (2012), altres encara resten inèdits. El seu epistolari també constitueix una base documental de primer ordre. Encara caldria comptabilitzar algunes obres referides al tema que redactà de manera anònima i que publicà clandestinament, com és el cas de *Morts a l'exili, vivents en la història* (1962), que aplegava les biografies de Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili i el cardenal Francesc Vidal i Barraquer, tres personalitats carismàtiques que revelaven la importància intel·lectual, política i ètica de l'exili, com la complexitat i pluralitat ideològica. Ell mateix edità el llibre a Barcelona, per bé que constava que l'havia publicat un suposat Patronat de Cultura Popular radicat a Ginebra.

7. OBRES HISTÒRIQUES DE SÍNTESE I DE DIVULGACIÓ

Les dots d'escriptor de Rafael Tasis es revelaren plenament en les obres de síntesi i de divulgació històrica, sobretot durant la segona meitat dels anys cinquanta i els anys seixanta, l'etapa de la seva plenitud com a historiador. Certament, ja havia començat a publicar-ne durant els anys trenta, com és el cas de *Les pedres parlen* (1937), i també durant l'exili, amb títols que podem englobar en aquest grup, com *Històries de coneguts* (1945).

Un relleu especial pren el seguit de petites monografies que va redactar per a la col·lecció «Episodis de la Història», impulsada el 1960 per l'editor Rafael Dalmau i dirigida per Ferran Soldevila (encara avui és una col·lecció viva). En el seu moment, davant la impossibilitat d'editar una revista d'història en català, la col·lecció féu una funció de suplència. La venda es va fer per subscripció i cada mes el client en rebia un volum. L'estudiós de la col·lecció, Valentí Gual, ha explicat:

De fet, estava previst de fer aparèixer una cinquantena de títols i, potser, deixar-ho córrer. Es considerava que el mercat no donaria per a tant. Però l'èxit de l'edició va ser esclatant i es va arribar a superar el

miler de subscriptors. Fer-se subscriptor era una forma més de militar en la resistència antifranquista, de contribuir al desvetllament cultural d'un poble. A més, i és clar, s'obtenia un producte d'un interès cultural innegable. (GUAL 1995)

Tasis va obrir la col·lecció, el mateix 1960, amb *Les unions de nobles i el rei del punyalet*. I seguiren altres títols: *L'expedició dels almogàvers* (1960), *La revolució francesa i Catalunya* (1962) i *La vida de Ramon Muntaner* (1964).

També del 1961 és l'extens llibre *Barcelona. Imatge i història d'una ciutat*, una mena de biografia de la capital catalana i un exemple destacat, en aquell temps, del conreu de la història local. Pòstumament es publicaren síntesis redactades els darrers anys, com *La Renaixença catalana* (1967) o *Els jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)* (1997). I encara resten alguns treballs inèdits que caldria incloure en aquest apartat, com *L'histoire d'un vieux pays d'Europe*, manuscrit de 24 pàgines del qual donen notícia Montserrat Bacardí i Francesc Foguet a *El revulsiu del catalanisme* (TASIS 2015).

En un àmbit de divulgació i de síntesi caldria consignar també els nombrosos articles de caràcter històric, publicats en diferents mitjans, molts dels quals són peces molt sòlides (tant des d'una perspectiva historiogràfica com literària). Així, hi trobem veritables monografies sobre un tema (com és el cas de «Història de la *Revista de Catalunya*», publicada a la mateixa *Revista de Catalunya*, el 1967), semblances d'historiadors (com «Balanç de l'obra de Pere Bosch Gimpera en els seus setanta anys», a *Serra d'Or*, el gener de 1964) o escrits de crítica historiogràfica de primera (com «Nova edició de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila», a *Serra d'Or*, el setembre de 1964). Convindria fer-ne un recull, que, a part que constituïria segurament una sorpresa per a molts, reforçaria de manera incontestable la seva vàlua com a historiador.

8. LA RELACIÓ SOLDEVILA-TASIS

En aquest repàs general, no pot faltar un apartat dedicat a la relació Soldevila-Tasis, que al principi ja hem apuntat, a causa de l'import-

tant paper de mestratge i padrinatge exercit per Soldevila damunt seu, sobretot a l'hora d'abordar les obres de caràcter més explícitament historiogràfic.

L'amistat entre tots dos devia partir segurament de l'afinitat política. Tot dos s'afiliaren a Acció Catalana, per bé que Soldevila deixà el partit el 1932, en desacord per no haver pactat amb Esquerra Republicana de Catalunya el 1931 i, també, per preservar la seva independència. Malgrat aquest distanciament, tots dos coincidiren en el mateix posicionament de defensa de la Generalitat republicana en els difícils moments de la guerra. En el dietari de Soldevila, inclòs a *Al llarg de la meua vida* (1970), Tasis hi apareix en diferents ocasions. L'any 1938 consta que Tasis li encarregà un resum d'història de Catalunya que sabem que Soldevila completà i que li lliurà el juliol de 1938, però que aleshores no es publicà.

Ja hem fet esment dels escrits de Soldevila sobre Tasis. És l'historiador que més el valorà i que, com hem vist, analitzà més detalladament el conjunt de la seva producció historiogràfica, en diferents articles que han esdevingut uns referents imprescindibles a l'hora d'apreciar-lo com a historiador (SOLDEVILA 1966 i 1967).

Inversament, a part de la ja esmentada crítica que féu de la segona edició de la *Història de Catalunya* de Soldevila per a *Serra d'Or*, Tasis li prologà el llibre *Els catalans i l'esperit bel·licós*, que incloïa també una extensa nota biogràfica sobre Soldevila, on feia una clara defensa del valor i la vigència historiogràfica de l'aportació soldeviliana (TASIS 1966). Així, afirmava que Soldevila havia sabut assimilar els nous corrents historiogràfics del moment, dominats per la història socioeconòmica, però «sense caure en cap dels perills que oferia l'ús i abús del document pelat, de l'estadística o de la interpretació estrictament materialista d'unes contingències socials» (TASIS 1966: 10). Tasis estimava de Soldevila, d'una manera especial, la seva condició d'escriptor:

Escriptor de raça, com ho fou Antoni Rovira i Virgili i no gaires historiadors moderns més, posseeix unes qualitats literàries que fan que els seus manuals d'història, les seves biografies, les seves monografies, tinguin, ultra l'autoritat que els dona l'erudició escrupolosa i l'amplitud

de visió, la sobrietat eloqüent de l'estil, el domini de l'idioma, la psicologia dels personatges i l'aguda penetració del traç que caracteritza els més grans d'aquests rars personatges que són els historiadors-escriptors, es diguin Macaulay o Michelet, Gibbon o Mommsen, Carlyle o Toynbee. (TASIS 1966: 9-10)

Naturalment, existia en el fons de la relació una sincera amistat personal, que, al marge dels articles periodístics, podem seguir també en la correspondència que mantingueren. Amb Josep Clara, hem finalitzat l'edició de les *Cartes de Ferran Soldevila* (per a l'Institut d'Estudis Catalans, en premsa) i podem donar un testimoni ben eloqüent del que acabem de dir, com és aquesta carta del 29 d'octubre de 1964:

Estimat amic Tasis,

Les causes de gratitud envers vós se succeeixen amb tanta d'intensitat aquests darrers temps, que gairebé no arribo a expressar-vos el meu agraïment. A tots els motius enllaçats amb l'homenatge que els amics han volgut organitzar i en què vós haureu estat qui ha menat la iniciativa i la realització, el dia mateix dels meus setanta anys ha vingut a afegir-se, delicadament, aquest recull de poesies de Sant Joan de la Creu, amb la sorprenent versió francesa siscentista que l'acompanya, tot realçat amb l'esplèndida edició de bibliòfil i el vostre prefaci, tan ajustat i tan reeixit en el doble aspecte crític i literari, i encara la vostra dedicatòria, que tant aprecio, perquè fins rebaixant-ne la part que la vostra benvolença ha volgut posar-hi, resta sempre un motiu de satisfacció i de reconeixença per a aquell a qui s'adreça.

Aprofito aquesta avinentesa per reiterar —aquesta vegada per escrit— tot el meu agraïment als Santamaries,² començant pel nostre bon amic Antoni Bergós, sempre desvivint-se pels altres.

Us saluda molt cordialment el vostre amic

F. Soldevila

2. Els membres de la penya Joan Santamaria. Tasis fou l'autor d'un opuscle dedicat a aquesta penya: *Història d'una penya literària* (1965), que fou la nadala que aquell any trameté als amics.

9. CONSIDERACIONS FINALS

No es pot cloure aquest article sense esmentar, ni que sigui de passada, els estudis d'història literària de Rafael Tasis, àmbit en el qual ara té un reconeixement ben merescut, sobretot pel que fa als treballs referits a la novel·la. A títol de mer recordatori esmentem *Una visió de conjunt de la novel·la catalana* (1935), *La literatura catalana moderna* (1937) i *La novel·la catalana* (1955). Al costat d'aquests títols emblemàtics, caldria afegir-hi nombrosos articles i altres obres, com *Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Verdaguer* (1949) o la ja pòstuma *Un segle de poesia catalana (1833-1953)* (1968).

Malauradament, no podem entrar a considerar aquí l'obra de reflexió política, en la qual el pes de l'argumentació històrica és també molt important, com es pot comprovar amb un simple cop d'ull a *El revulsiu del catalanisme* (TASIS 2015). A l'últim, cal fer un esment brevíssim de la seva ingent feina de promotor d'iniciatives historiogràfiques i culturals (enllà de la producció pròpia). Una tasca que abordà al llarg de tota la trajectòria, iniciada als anys vint i trenta, continuada en els difícils anys de la guerra civil i encara aprofundida durant la llarga nit del franquisme. Durant la dictadura, la seva actuació, centrada sobretot en conferències i edicions, fou considerada subversiva, la qual cosa li costà un seguit de multes quantioses i una vigilància constant per part de la policia del règim, com Montserrat Bacardí i Francesc Foguet han explicat amb abundant documentació en un annex d'*El revulsiu del catalanisme* (TASIS 2015).

BIBLIOGRAFIA

- CALDERS (2012): Pere Calders, *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Acontravent.
- CAMPS (2010): Josep Camps i Arbós, *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GUAL (1995): Valentí Gual, «Trenta-cinc anys d'Episodis de la Història. Una reflexió», *Afers*, núm. 20, p. 165-170.

- GUILLAMET & MAURI (2015): Jaume Guillamet i Marcel Mauri (eds.), *Catàleg històric general de la premsa en català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MANENT (2008): Albert Manent, *La represa*, Barcelona: Edicions 62.
- PUJOL (2003): Enric Pujol, *Història i reconstrucció nacional. La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*, Catarroja: Afers.
- (2015): «Els historiadors en la reconstrucció nacional contemporània», dins: *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLDEVILA (1966): Ferran Soldevila, «Rafael Tasis, historiador», *Xaloc*, núm. 13, p. 98-100.
- (1967): «Tasis historiador», *Serra d'Or*, núm. 1, p. 50.
- TARRADELLAS & TASIS (2014): Josep Tarradellas i Rafael Tasis, *Estrictament confidencial*, ed. de Francesc Foguet, Barcelona: Viena.
- TASIS (1962): Rafael Tasis, *Tres*, Mèxic, Costa-Amic.
- (1962): *Tres*, Barcelona: Club Editor.
- (1966): «Pròleg», dins: Ferran Soldevila, *Els catalans i l'esperit bel·licós*, Barcelona: Edicions 62.
- (1990): *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*, Barcelona: Pòrtic.
- (1992): «Dos hereus», dins: *Una illa*, Barcelona: Llibres de l'Índex.
- (2012): *Les raons de l'exili*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Valls: Cossetània.
- (2015): *El revulsiu del catalanisme*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Valls, Cossetània.
- TAVERA (2003): Susanna Tavera, «Història de la premsa», dins: Antoni Simon (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VICENS VIVES (1994): Jaume Vicens Vives, *Epistolari de Jaume Vicens Vives*, vol I, ed. de Josep Clara, Pere Cornellà, Francesc Marina i Antoni Simon, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.